

CZU[27-72(498)(092)

**EPISCOPUL MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (1823-1892) –
IUBITOR AL CĂRȚII ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI**

*BISHOP MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (1823-1892) - LOVER OF ROMANIAN BOOKS
AND CULTURE*

Vasile SECRIERU

Abstract: *The appearance of this publication of a lover and great patriot of the Romanian book and culture, man of books and pens, theologian and historian - Bishop Melchisedec Ștefănescu (1823-1892). In the article the author writes about Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), leading figure of the age, participant in the Unification of the Romanian, delegated in the Ad-hoc Divan in 1857. Melchisedec had a fruitful activity, culminating with his election in 1860 (even if for a very short term), as the Minister of Cults and Instruction in Kogalniceanu's government. In 1860 he became Lieutenant of bishop at Husi, bishop of the new established Bishopric of the Lower Danube (1865) and Bishop of Roman (1879), where he will pastor until his death (16th May 1892). Another important moment of his career was gaining the dignity of being an active member of the Romanian Academy in 1870. He paid attention to the activities of libraries and considered „the issue of founding libraries as important as schools”. Melchisedec Ștefănescu's multilateral personality (scholar, priest and writer) was completed by that of a patriot. His role and involvement, far from being secondary, made possible the transition from tradition to modernity and progress.*

Keywords: *Bishop Melchizedek Ștefănescu, Library of the Romanian Academy, Theological Academy of Kiev*

Episcopul Melchisedec Ștefănescu (din botez Mihail), s-a născut la 15 februarie 1823, în localitatea Gârcina, Județul Neamț, în familie de preot, a trecut la cele veșnice la 16 mai 1892, în orașul Roman. În cuvântarea ținută în anul 1885 la Iași, cu prilejul jubileului de 50 de ani de la înființarea Academiei Mihăilene, Episcopul Ștefănescu afirma: „Și eu însumi am învățat cea dintâi carte, adică cetirea în anul 1827, la un dascăl de la biserica „Treierari” din Piatra, apoi în satul meu natal, la doi dascăli improvizați în timpul iernii, într-un an la un călugăr, în altul la un dascăl mirean adus dintr-un sat vecin”¹. Studiază la Seminarul Teologic Ortodox de la Socola, Iași (1834-1841 și 1842-1843), apoi frecventează cursurile Academiei duhovnicești din Kiev (1848-1851), unde a obținut titlul de „magistru

în teologie și litere”. Activează învățător în Șerbești-Neamț (1841-1842), profesor

suplinitor la Seminarul de la Socola (1834-1848), din nou profesor la același seminar (1851-1856), profesor și director la Seminarul Teologic Ortodox din Huși (1856-1861).

A fost călugărit cu numele Melchisedec (1843), în (1844) hirotonit ierodiacon la Socola, apoi ieromnăh în Lavra Pecersca din Kiev (1851), protosinghel (1852) și arhimandrit (1853). Îl găsim ca locțiitor de episcop la Huși (1861-1864), fiind hirotonit Arhiereu cu titlul „Tripoleus” în anul 1862, locțiitor (1864), apoi Episcop Eparhiot, numit prin decret semnat de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, devine Episcop al noii eparhii a Dunării de Jos, cu reședința în orașul Ismail (1865-1879), iar la 22 februarie 1879 a fost ales Episcop al Romanului, unde a păstorit până la moarte.

S-a manifestat ca un mare patriot, „a luptat pentru Unirea celor două Principate Române, fiind ales membru în Divanul Ad-Hoc (1857), a sprijinit frecvent reformele lui Alexandru Ioan Cuza și Războiul de Independență, ministru al Culturii (1860), membru de drept în Senatul României: i se încredințează o misiune politică în Rusia (1868). Ca membru al Sfântului Sinod a prezentat memorii pentru prosperarea vieții bisericești, analizarea stării materiale a clerului dar mai ales cu recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. A trimis tineri la studii în Rusia. Prin testament, crează o fundație din care să se acorde burse de studii la Academia duhovnicească din Kiev; biblioteca și colecția sa numismatică le-a dăruit Academiei Române.

În calitate de profesor de Seminar, a publicat, manuale didactice, majoritatea prelucrate după cele rusești. A fost unul din istoricii de seamă ai timpului său; a publicat documente slavone, inscripții și însemnări din bisericile din Moldova, monografii de eparhii, biografiile unor ierarhi ect. La 10 septembrie 1870, a fost desemnat membru activ al Academiei Române”².

Privit ca om de carte și de condei, Episcopul Melchisedec Ștefănescu s-a arătat în scrierile sale ca un erudit teolog. A alcătuit cărți didactice pentru seminarii: „Liturgica”, Iași (1853); „Tipicul”, Iași (1854); „Teologia Dogmatică”, Iași (1855); „Scurta introducere în cursul științelor teologice”, Iași (1856); „Catehismul ortodox”, Iași (1857); „Carte de Rugăciuni”, București (1884); „Acatistul, Carte de ritual”, București (1887); „Viața și Minunile Cuv. Maicii noastre Parascheva cea nouă”, București (1889); „Biserica Ortodoxă și calendarul”, București (1881) ș.a.

El s-a dovedit a fi un temeinic și profund cunoscător al trecutului Neamului nostru românesc, un cercetător de mare calibru și cu un exigent spirit obiectiv, un împătimit admirator al culturii și civilizației românești. Lucrările sale de istorie ni-l înfățișează ca pe un neîntrecut specialist în acest domeniu. Pentru Episcopul Melchisedec, Istoria constituia seva unei Națiuni, fiind perfect de acord cu Mihail Kogălniceanu, unul dintre frunzașii pașoptiști, care afirma că „După priverile lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte decât istoria”. Cunoștea limbile franceză, germană, latină, rusă, greacă și paleoslava. Astfel, istoricul și academicianul Nicolae Iorga l-a numit „Bărbat cu chemarea științifică netăgăduită”. În anul 1869, Episcopul Melchisedec scria: „Avem multe opere istorice scrise cât de români cât și de străini, noi încă nu avem istorie. Operele acestea se ocupă exclusiv cu partea politică și administrativă a țării și aceasta de multe ori foarte vag și pe scurt...”

Episcopul Melchisedec a publicat mai multe documente, inscripții, însemnări de pe cărți vechi. Redă exact textele, traduce documentele slavone, însoțește aceste documente cu adnotări explicative de mare preț. Cele mai importante lucrări sunt: „Cronica Hușilor și Episcopiei”, București (1869); „Cronica Romanului și Episcopiei”,

București, (1874-1875); „O vizită la câteva mănăstiri și biserici din Bucovina”, București (1883); „Inscripțiile bisericilor armene din Moldova”, București (1882); „Inscripția mănăstirii de la Războieni”, București (1885); „Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova”, București (1885); „Catalog de cărți sârbești și rusești, manuscrise vechi, aflătoare în biblioteca mănăstirii Neamțului”; „Biblioteca Dlui Gheorghe Sturza de la Miclăușeni”; „Memoriu despre tetraevangelul lui Ștefan cel Mare de la Humor și tetraevangelul Mitropolitului Grigorie de la Voroneț” ș.a.

A scris câteva monografii de istorie bisericească: „Lipovenismul”, București (1871); „Papismul și starea actuală a bisericii ortodoxe în regatul României”, București (1883); „Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul”, București (1890).

Este autorul a unor monografii ce tratează tematica istoria Bisericii Române: „Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac”, București (1883); „Viața Mitropolitului Antim Ivireanul”, București (1886); „Schite biografice: din viața Mitropolitului Filaret II”, Roman, (1886); „Biografia P.S. Dionisie Romano Episcop de Buzău”, București (1884). A tipărit numeroase predici și lucrări de muzică bisericească.

În anul 1892, la moartea Episcopului Melchisedec, scriitorul și enciclopedistul Bogdan Petriceicu Hasdeu scria: „Episcopul Melchisedec fără îndoială a fost bărbatul cel mai cu știință dintre prelații noștri contemporani și locul său în Academia Română – nu e o simplă conveniență politică sau greșală de adresă – i se cuvine lui în toată puterea cuvântului. În episcopul Melchisedec strălucea munca literară, iar ca Academician va rămâne în tot dreptul în Panteonul nostru Național”³.

De mai multe ori, în cadrul ședințelor Sfântului Sinod de la București, ierarhul s-a referit și a insistat la necesitatea editării cărților bisericești, făcând, în legătură cu limba acestora, considerații „judicioase, erudite, istorice și literare”. S-a ridicat împotriva utilizării în exces a neologismelor, arătând că acestea puteau fi folosite numai atunci când sunt „cerute de vreo necesitate evidentă” sau de vre-o considerație „estetică”.

„Nu înțeleg – afirma Melchisedec – a face din limba cărților bisericești o limbă staționară, nemișcată, o limbă neschimbată pentru veșnicie... Limba Bisericii noastre este o limbă vie ca și poporul ce o vorbește, limba poporului, cu timpul, se preface, se îmbogățește, se cultivă. Biserica, ținând seama de aceasta, totuși, nu trebuie a se grăbi inovările, dând timp poporului a se obișnui cu formele cele noi, a le primi sau ale respinge”.

Episcopul Melchisedec, în privința schimbării alfabetului chirilic cu cel latin, milita pentru „temporizarea”, așteptând stabilirea unui sistem unitar de ortografie a limbii române, chiar dacă aceasta ar reveni generațiilor viitoare.

Alături de alți ierarhi români cărturari, Dionisie Romano și Iosif Naniescu, acest distins prelat, este considerat unul din ctitorii Bibliotecii Academiei Române. Prin Testamentul său, el a hotărât trecerea bibliotecii și a colecției sale numismatice în patrimoniul Academiei. „Epitropii testamentari” au găsit după moartea episcopului 2511 cărți, 82 manuscrise și 114 monede de aur, argint și aramă⁴.

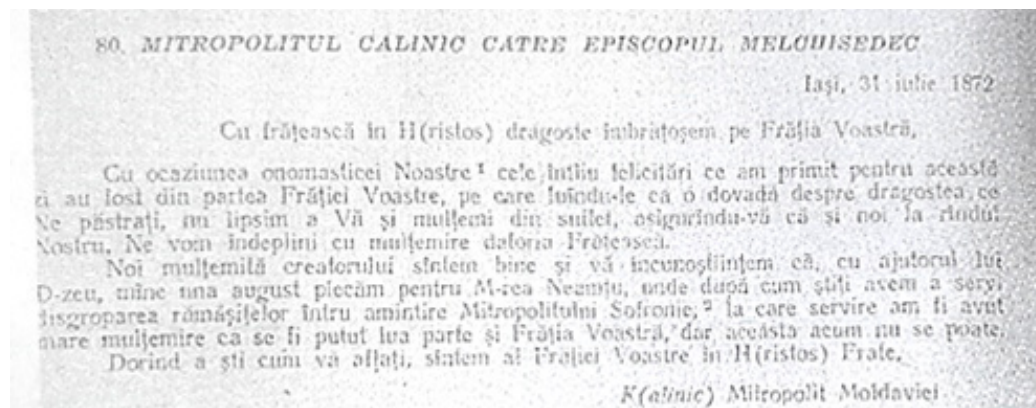
Melchisedec a fost un mare iubitor și pasionat de carte, a cercetat diverse izvoare istorice românești și străine, a tradus cu multă exactitate din alte limbi și a redactat cu mare profesionalism mai multe scrieri istorice. În anul 1872, el scria starețului Timotei de la Mănăstirea Neamț că trimite pentru „Biblioteca Sfintei Monastiri Neamțului” un număr de 16 titluri de cărți în 18 exemplare cu rugamintea „a se trece în condica

bibliotecii sub numele nostru, spre pomenire". Pentru că nu putuse să vadă totul, își exprima dorința de a mai veni la Mănăstirea Neamț „ca să văd biblioteca slavonă, poate că ea să ne fi păstrat ceva date istorice". Acest lucru se va întâmpla în anul 1883. Conștient de valoarea volumelor și însemnărilor marginale, episcopul Ștefănescu îl îndemna pe starețul Timotei „Vă rog însă să nu dați din ea nimic nimănui. O zic aceasta pentru că mai ales voiagiorii... ne-au luat cele mai scumpe antice, folosindu-se de prostia și ignoranța superiorilor noștri din trecut, poate și în prezent. Unele s-au dat cu bani, altele cu amăgiri. Este un mare păcat a se mai întâmpla de asemenea fapte". Tot, în acest an, a trimis pentru biblioteca Mănăstirii Neamț și traduceri făcute de el după lucrările starețului Paisie.

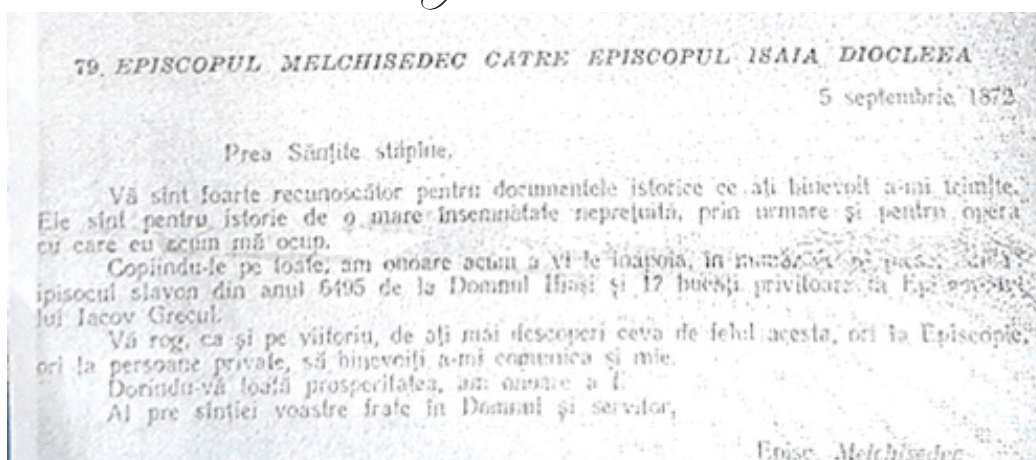
Episcopul Melchisedec a fost preocupat mereu și a acordat o mare atenție activitățile bibliotecilor și considera „chestiunea fundării de biblioteci... tot atât de importantă ca și a școalelor, care amândouă contribuie la lățirea luminii științei"⁵. Bibliotecile reprezentau pentru el un adevărat centru, focar de educație și cultură.

Un loc aparte și foarte interesant îl ocupă cele 7 scrisori schimbate cu arhimandritul Filaret, rectorul Academiei Teologice din orașul Kiev. În anul 1842, episcopul Melchisedec reia legăturile, după 20 ani de la absolvire, cu vechiul său coleg de la Academie, acum, el, însuși, rectorul acestei instituții școlare, arhimandritul Filaret Filaretov. Prilejul reînnoirii acestor relații le-au oferit cărțile ce i le-a trimis publicistul bisericesc Andrei Muraviov prin arhimandritul Filaret. La 14 ianuarie 1842, Melchisedec mulțumește arhimandritului Filaret pentru lucrările primite, el îi transmisese lucrarea ce o tipărise despre Lipovenism, prin care urmărise scopul de-a expune istoria rascolnicilor ruși și eretici, pe care o scrisese, în mare parte, după izvoare rusești"⁶. Arătând că citind revistele teologice editate de cele trei Academii Teologice din Rusia „nici un fel de lectură nu este atât de indicată clerului ortodox de toate naționalitățile, ca lectura revistelor teologice ruse, pentru că în ele fiecare află ceea ce preocupă pe fiecare de pretutindeni"⁷.

În Testamentul său, Episcopul Melchisedec scria: „Am iubit știința și pe oamenii devotați ei și am urât ignoranța și pe apărătorii ei"⁸.

A fost apreciat pentru întreaga sa operă și activitate, atât pe plan cultural cât și bisericesc, la justa lui valoare, de către distinsul istoric Nicolae Iorga, care îi aduce un mare elogiu: „Dar pentru el mai presus chiar decât Biserica, decât ortodoxia era nația, cu amintirile ei de veacuri, cu legitimele ei aspirații. Cu nesfârșită râvnă i-a dat, în tinerețe, cărțile necesare pentru orientarea cu un spirit mai liber în domeniul înșuși al

teologiei. Apoi a început cercetarea vieții și faptelor ierarhilor de pe vremuri, aducând în acest studiu sufletul de care fusese animat și în sprijinirea mării cauze a Unirii. Cu cât știa și putea, acela de care și-a răs așa de nedrept critica personală a lui Hasdeu – și el totuși un autodidact – a dat cărți de istorie care și azi sunt indispensabile oricărui cercetător și care nu așteaptă decât un cleric și învățat inteligent și, mai ales, modest pentru a le reface⁹.

În final, se impune concluzia că Episcopul Melchisedec Ștefănescu a fost un reabil teolog și istoric, bun organizator și gospodar, un cărturar de seamă. Cartea a fost cea care i-a calăuzit gândurile și acțiunile întreaga sa viață. A conștientizat faptul că un popor nu poate să supraviețuiască și să trăiască în lumină fără a pune accent pe educație și cultură. Astfel, marcanta sa personalitate rămâne un far de lumină și un model demn de urmat pentru toți clericii noștri cei de astăzi și mâine.

NOTE:

1. MOSOR, Constantin. Episcopul Melchisedec Ștefănescu 150 ani de la naștere. In: *Biserica Ortodoxă Română*. 1972, Nr. 3-4, pp. 335-348.
2. PĂCURARIU, Mircea. *Dicționarul teologilor români*. București: Ed. Univers Enciclopedic, 1996. pp. 445-447.
3. VLAD, Gh. Preot. Episcopul Melchisedec. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1958, nr. 1-2, pp. 76-85.
4. PORCESCU, Scarlat. Episcopul Melchisedec 80 de ani de la moartea sa. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1972, nr. 5-6, pp. 380-402.
5. IVAN, Ioan. Legăturile Episcopului Melchisedec cu Mănăstirea Neamț. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1972, nr. 5-6, pp. 403-414.
6. MIHAIL, Paul. Legăturile culturale bisericești ale Episcopului Melchisedec cu Rusia. Corespondența sa din anii 1849-1892. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1961, nr. 3-4.
7. MIHAIL, Paul. Din corespondența Episcopului Melchisedec. In: *Biserica Ortodoxă Română*. 1959, nr. 5-6, pp. 493-612.
8. COCORA, Gabriel, PORCESCU, Scarlat. Un veac de la înființarea Academiei: clerici ortodocși din Moldova în acest for de cultură. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1966, nr. 9-12, pp. 691-693.
9. IORGA, Nicolae. *Oameni cari au fost*. Chișinău: Ed. Cartea Moldovenească, 1990. pp. 256-258.